

2. Березівська Л.Д. Освітньо-виховна діяльність Київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – поч. XX ст.). / Л.Д.Березівська. – К., 1999. – 192 с.;
3. Гурський В.А. Освітня діяльність інтелігенції в контексті розвитку педагогічної думки України у II-й половині XIX – початку XX ст. // Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць. Т.1. – Кам'янець-Подільський, 1998. – С. 177-184;
4. Історія Української РСР. У 8-ми т. / Під редакцією А.Г. Шевелева. – К.: «Наукова думка», 1978. – Т. 3. – 606 с.;
5. Калиниченко Н., Калиниченко А. Київське товариство грамотності (1882-1908) / А. Калиниченко, Н. Калиниченко // Рідна школа. – 1997. – № 12. – С. 74 – 75;
6. Коляда Н. М. Розвиток недільних шкіл на Черкащині(друга половина XIX ст.) // Вісник луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. У 2-х ч. Педагогічні науки ч.І. – Луганськ, 2006. №19 (114). – С. 120-127;
7. Побірченко Н.С. Періодизація педагогічно просвітницької діяльності українських Громад в контексті української педагогічної думки. // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. – Херсон., 2005. – Вип. XXXX. – С. 27-32;
8. Подолянин К. Чи й тут прогавимо / К. Подолянин // Рада. – 1909. – №199. – 3 вересня (16 вересня). – С.1; Подільська “Просвіта” // Слово. – 1909. – №10. – 8 березня. – С.4-5;
9. Сесак І.В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. І.В. Сесак / Кам'янець-Подільський, 1999. – Ч. II. – 184 с.;
10. Столярчук Т.О. Проблема організації педагогічної праці вчителів народних шкіл (друга половина XIX – початок XX століття). – Дис... канд. пед. наук. – Вінниця, 2006. – 210 с.;
11. Чехов Н.В. Народное образование в России с 60-х годов 19 века / Н.В.Чехов. – М.: Издательство «Польза», 1912. – 224 с.;
12. Обзор Подольской губернии за 1901 год. – [Б. м., б. г.]. – С. 149-151.
13. Обзор Подольской губернии за 1907 год. – [Б. м., б. г.]. – С.124-132;
14. Отчёт попечителя Киевского учебного округа о состоянии мужских гимназий и прогимназий за 1894 год. –К., 1895. – с. 12;
15. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1911 год. – К., 1911. – Отдел III. – с. 101.

УДК 378(477)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОНІТОРИНГУ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Г.В.Красильникова

***Анотація.** Стаття присвячена питанням становлення моніторингу як науково-практичного феномену, етимології та динаміки розвитку понятійного конструкту “моніторинг в освіті” та шляхів подальшого застосування.*

***Ключові слова:** моніторинг, моніторинг в освіті, компаративний аналіз понять: контроль, оцінювання, діагностика, експертиза, моніторинг, управління.*

***Аннотация.** Статья посвящена вопросам становления мониторинга как научно-практического феномена, этимологии и динамики развития понятийного конструкта “мониторинг в образовании”, компаративный анализ понятий: контроль, оценивание, диагностика, экспертиза, мониторинг, управление.*

***Ключевые слова:** мониторинг, мониторинг в образовании, компаративный анализ понятий: контроль, оценивание, диагностика, мониторинг, управление.*

***Summary.** The article is devoted the questions of both of monitoring as scientific and practical phenomenon, etymology and dynamics of development concept “monitoring in education”, analysis of concepts : control, evaluation, diagnostics, examination, monitoring, management.*

***Key words:** monitoring, monitoring in education, analysis of concepts: control, evaluation, diagnostics, examination, monitoring, management. analysis of concepts : control, evaluation, diagnostics, examination, monitoring, management.*

Постановка проблеми. Сьогодні важко назвати сферу науково-практичної діяльності людини, в якій би він не використовувався моніторинг [1,с. 12]. Найбільшого поширення він набув у екології, біології, економіці, соціології, психології, медицині, правотворчості, управлінні, техніці, освіті тощо. Наукові дослідження проблем моніторингу у вищезгаданих галузях досить різноманітні, охоплюють окремі аспекти цього явища, однак залишаються перманентно актуальними через варіативність видів і функцій моніторингу, внаслідок чого теми досліджень постійно змінюються відповідно до змін соціокультурної ситуації.

За останні десятиліття межі використання моніторингу надзвичайно розширилися. Основна сфера практичного використання моніторингу – управління, а точніше інформаційне обслуговування управління в різних сферах діяльності. Загалом моніторинг є достатньо складним і неоднозначним явищем. У цьому зв'язку наукового інтересу набуває історична реконструкція процесу становлення моніторингу як науково-практичного феномену, динаміки його розвитку в освіті, а відтак і шляхів подальшого застосування.

Мета статті полягає в з'ясуванні природи моніторингу як науково-практичного феномену, етимології та динаміки розвитку понятійного конструкту в освіті і перспектив його подальшого застосування.

Аналіз попередніх досліджень. На початку XXI століття окремі дослідники почали позиціонувати моніторинг освітньої діяльності як метод дослідження. Так, російський дидакт Новіков О.М. у своєму дослідженні “Методологія образования” класифікує моніторинг як загальнонауковий емпіричний метод дослідження і трактує його як метод-дію, постійний нагляд, регулярне відслідковування стану об'єкта, значення окремих його параметрів з метою вивчення динаміки процесів, що відбуваються, прогнозування тих або інших подій, а також попередження небажаних явищ. При проведенні моніторингу використовують різні елементарні частинні методи (методи-операції) емпіричного дослідження, основним з яких є спостереження [2, с. 103-106].

Роботи вітчизняних дослідників і практиків присвячені опису досвіду використання моніторингу в різних сферах діяльності, зокрема, охорони земель та їх ефективного використання (М.Лихогруд, В.Медведєв, А.Сохнич та ін.); інформаційного забезпечення соціальної політики (О.Амоша, О.Власюк, Ю.Саєнко, В.Саріюгло та ін.), соціальних процесах (Д.Богиня, М.Долишній, О.Єріна, О.Осауленко, В.Петюх та ін.); економіці (І.Бланк, В.Галіцин, О.Пушкарь та ін.), запобігання надзвичайних ситуацій (І.Чуб) тощо. В 90-і роки минулого століття моніторинг починає активно використовуватися на пострадянському освітньому просторі (В.Андрєєв, В.Беспалько, В.Гузєєв, В.Кальней, О.Майоров, С.Шишов та ін.).

Науковцями С.Батишевим, І.Булах, О.Локшиною, Т.Лукіною, О.Ляшенко, О.Майоровим, О.Субєтто, П.Чепелєвим, Л.Черніковою та ін. запропоновані визначення поняття “моніторинг”. Дослідники Т.Боровкова, О.Майоров, І.Морєв виокремили основні етапи моніторингу та запропонували класифікації видів моніторингу за різними ознаками.

Різним аспектам реалізації моніторингу у вищій освіті присвячені роботи вітчизняних вчених (Н.Байдацька, В.Вербець, Л.Віткін, О.Волков, А.Денисенко, П.Дмитренко, А.Зенкін, Л.Кайдалова, Л.Коробович, С.Костоґриз, О.Островерх, Л.Серкова, М.Скиба, О.Туржанська, Г.Хімичева, Т.Хоруженко, Н.Шакун). Моніторингу якості освіти медичного спрямування в Україні присвячена низка робіт під керівництвом І.Булах. Значна частина досліджень присвячена моніторингу якості педагогічної підготовки в різних освітніх системах, зокрема, вищому навчальному закладі (Н.Алексєєва, О.Майєр, О.Сергєєва, О.Туржанська, Т.Хоруженко та ін.).

Не дивлячись на те, що у багатьох роботах досліджується феномен моніторингу, висвітлюються етапи його розвитку, особливості створення систем у різних галузях, однак в теоретичному аспекті моніторинг в освіті на початку XXI століття знаходиться на стадії початкового осмислення.

Виклад нового матеріалу. В книзі “Моніторинг в образовании” О.М.Майоров згадує, що “колискою” моніторингу є сфера природокористування, звідки він веде свій родовід [1, с.5].

Часовий вимір виникнення моніторингу як феномену співвідносяться з науковим природознавством XVII століття. В цей час для таких наук про природу як астрономія, метафізика, алхімія повсякчас застосовувався основний метод пізнання – спостереження.

Спостереження, за визначенням, що наведено у філософському словнику, є навмисним і цілеспрямованим сприйняттям зовнішнього світу з метою вивчення і відшукування смислу у явищах [3].

Прототипом явища, що трактується сучасною наукою як моніторинг, може служити постійне спостереження за рухом небесних світил, для чого впродовж століть використовувалися спеціальні споруди – обсерваторії. Цікавим є факт, що до середини XX століття слово «обсервувати» використовувалось у побуті українців у значенні споглядати, спостерігати, а у класифікаціях методів досліджень окремих авторів спостереження відносять до обсерваційних.

Поширення моніторингу саме у XX столітті стає зрозумілим з позицій теорії діяльності та методології як учення про організацію діяльності, зокрема, класифікації певних організаційних типів культури в різні історичні періоди розвитку цивілізації. За однією з класифікацій Нікітіна В.А. [4] в середині XX століття відбувається зміна професійного типу організаційної культури людства на новий – проектно-технологічний, що пов'язано з пришвидшенням розвитку суспільних, в тому числі виробничих відносин. Перехід людства до нової постіндустріальної епохи розвитку ознаменувався

загостренням конкуренції, і, як наслідок, значними деформаціями – політичними, економічними, суспільними, культурними та ін. Отже, виникає гостра потреба у неперервному відстеженні зацікавленими сторонами поточних процесів та динамічних об'єктів з метою використання отриманої інформації на етапі контролю та управління ними, прийняття оптимальних рішень на перспективу, тобто їх моніторингу.

Сьогодні межі між природничим і гуманітарним знанням стираються, відбувається "перетікання" теорій, категоріально-понятійного апарату тощо. Так, зі сфери охорони навколишнього середовища поняття "моніторинг" поступово переходить у науковий обіг таких галузей знань як психологія, медицина, соціологія.

У психології поняття "self-monitoring" є категорією поведінкової теорії самоконтролю і трактується як процес систематичного спостереження індивідом за власною поведінкою. В галузі медицини об'єктом моніторингу виступає інтегральний вплив на людину та стан її здоров'я оточуючого природного середовища. Наприклад, генетичний моніторинг визначається як систематичне спостереження за станом генофонду популяції, яке дає можливість оцінювати наявний мутаційний процес та прогнозувати його зміни [5].

В соціології моніторинг використовується для вирішення різних завдань, наприклад, ефективного функціонування системи прогнозування, метою якої є попереднє "зважування" ймовірних наслідків рішень, що приймаються, за допомогою суто умовних передбачень пошукового та нормативного характеру. Однак, як тільки прийняті рішення починають втілюватись у життя, прогнозована ситуація починає змінюватись і тому потребує нового прогнозу. Постійне удосконалення панельних досліджень у соціології призвело до підняття їх на якісно вищий рівень, що позначається поняттям "моніторинг". В ідеалі, на думку І.В. Бестужева-Лади, прогнозування, а разом з ним і моніторинг, можуть і повинні бути неперервними [6].

Порівняльний аналіз використання терміну в різних галузях знань свідчить, що моніторинг – це процес, який триває у часі, постійний, і відрізняється систематичністю, полягає в отриманні потрібної інформації про об'єкт в цілому або його певні характеристики (показники) шляхом використання окремих емпіричних та теоретичних методів дослідження або їх поєднання з певною метою. Методи досліджень (спостереження та /або обстеження, аналіз тощо) та проміжні цілі моніторингу (вивчення динаміки, попередження небажаних явищ, прогнозування та ін.) можуть бути різними в залежності від об'єкту моніторингу.

Відтак на початку ХХ століття моніторингу вдалось потіснити традиційні методи досліджень і обстежень. Однак на рівень інформаційної технології він вийшов лише в останню третину ХХ століття, коли суспільство напрацювало певну інфраструктуру (засоби масової інформації, телекомунікації, мережеві технології тощо). Ускладнення устрою суспільства призвело до ускладнення процесів спостереження. Моніторинг стає окремим самостійним напрямом у дослідженнях предметів і явищ матеріального світу, і його місце, з певною долею вірогідності, О.М.Майоров окреслює між вимірюваннями, дослідженнями, експериментом, інформатикою і управлінням [1, с.26-27].

Спробуємо визначити місце моніторингу в системі наукового пізнання і встановити з точки зору законів логіки відношення між "моніторингом" та деякими іншими поняттями. На початку розглянемо діаду "наукове дослідження – моніторинг". Наукове дослідження визначається як особлива форма процесу пізнання, систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовуються засоби та методи науки і яке завершується формуванням знання про досліджуваний об'єкт. Головними етапами наукового дослідження є [7, с.50]: виникнення ідеї; формулювання мети та завдань дослідження; висунення гіпотези, теоретичні дослідження; проведення експерименту, узагальнення наукових фактів і результатів; аналіз та оформлення наукових досліджень; впровадження та визначення ефективності наукових досліджень.

Дослідження можливо співставити з моніторингом, особливо якщо мова йде про перший період його алгоритму – дослідно-пошуковий, метою проведення якого є теоретичне обґрунтування, практична реалізація і доведення ефективності основних моніторингових процедур [8, с.29]. Однак у порівнянні з процесом моніторингу наукове дослідження має низку специфічних етапів, наприклад, висунення гіпотези, якої може не бути у моніторингових дослідженнях. Отже, наукове дослідження і моніторинг, як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове.

З позиції формальної логіки за класифікацією понять за змістом [9] "моніторинг" і "наукове дослідження" є порівняними сумісними поняттями, які перебувають у відношенні підпорядкування, при цьому поняття "наукове дослідження", на нашу думку, є значно ширшим.

Сьогодні не існує єдиної думки щодо належності моніторингу до певної групи методів дослідження. Більша частина науковців відносять моніторинг до групи загальнонаукових емпіричних

методів [1, с.29; 2, с. 105; 10, с. 15], інші – до системи теоретичних та емпіричних методів пізнання або універсальних загальнонаукових. На думку С.А.Чазової, моніторингова технологія – це гносеологічний комплекс інструментів, утворений як результат злиття різноманітних методологічних концепцій і напрямів, і відноситься до групи спеціально-наукових методів [11].

М.С.Бершадський і В.В.Гузєєв стверджують, що у визначенні моніторингу в неявному вигляді містяться характеристики його як наукового методу вивчення стану об'єкту, за яким здійснюється спостереження: вибір параметрів і критерії їх відбору; способи здійснення неперервного стеження і його періодичність; спосіб використання отриманих даних, їх аналіз для попередження небажаних відхилень, прийняття рішень щодо усунення утруднень в навчальному процесі та ін. [12].

Співставимо моніторинг і спостереження як наукові методи. В роботі “Методология педагогического мониторинга в ВУЗе” російський дослідник В.Г.Горб до числа основних методів, які можна ефективно використовувати в процесі розробки технологій педагогічного моніторингу відносить такі емпіричні та теоретичні методи [8, с.29]: спостереження; опитування (інтерв'ю, анкетування); бесіда; природний та діагностичний експерименти; моделювання.

З позиції формальної логіки за класифікацією понять за змістом [9] “моніторинг” і “спостереження” є порівняними сумісними поняттями, які перебувають у відношенні підпорядкування. Обсяг поняття “спостереження” повністю входить у обсяг поняття “моніторинг”. Відтак пара “спостереження – моніторинг” співвідносяться як вид і рід, при цьому поняття “спостереження” є підпорядкованим, а “моніторинг” – підпорядковуючим і ширшим.

Поняття “експеримент” (від лат. *experimentum* – спроба, досвід) трактується науковцями по-різному, однак в деяких словниках визначається як планомірне проведення спостереження, планомірна ізоляція, комбінація і варіювання умов з метою вивчення залежних від них явищ [7, с. 85]. Таке тлумачення експерименту дає можливість встановити з поняттям “моніторинг” відношення перетину, оскільки обидва поняття мають спільний елемент – спостереження. В той же час обсяг кожного з цих понять містить такі предмети, що не є елементами обсягу іншого поняття. Наприклад, відмітними суттєвими видовими ознаками формувальний експерименту є спрямованість на перетворення, апробація та перевірка вірогідності висунутих гіпотез, що виходить за межі моніторингу. Якщо порівнювати констатувальний експеримент і моніторинг, то слід зазначити, що ці поняття ближчі і знаходяться у відношенні підпорядкування. Згадаємо, що констатувальний експеримент інколи називають методом зрізів, який орієнтований на виявлення, установлення фактичного стану досліджуваного об'єкта, на констатацію його вихідних параметрів, якостей. Отже, він нагадує нам статистичний вид моніторингу.

Виходячи з логіки науковців [2, 8], “моніторинг” – це технологія, яка може за необхідності містити в собі різні елементарні частинні методи емпіричного та теоретичного дослідження, зокрема, спостереження та експеримент. Відтак, ні спостереження, ні експеримент не можна ототожнювати з процесом моніторингу в повній мірі, бо вони, за необхідності, можуть виступати в якості складових його технології, і перебувати у відношенні частин і цілого.

Практика використання моніторингових досліджень у різних сферах діяльності при обробці інформації зазвичай також передбачає кількісний опис властивостей об'єкта із застосуванням мови математики і проведення різних вимірювальних процедур. Моніторинг в будь-якому прояві представляє або містить процедуру вимірювання. Принципова відмінність моніторингу від методу вимірювання полягає у тому, що результати моніторингу не пасивно реєструють фактичний стан справ, а активно використовуються у подальшому розвитку об'єкта. Отже, поняття “вимірювання” і “моніторинг” можна віднести до порівняних сумісних, а їх співвідношення – до перетину, тобто часткового збігу змістів.

Відтак поняття “моніторинг” є порівняним сумісним відносно розглянутих вище понять системи наукового пізнання, однак співвідношення з цими поняттями різні. Найближче до моніторингу знаходиться зміст поняття “спостереження”, більше того воно є підпорядкованим по відношенню до моніторингу. Діада “наукове дослідження – моніторинг” виступають у підпорядкуванні “підпорядковуюче – підпорядковане”. Інші поняття (експеримент, вимірювання) характеризуються частковим збігом змістів з моніторингом. Виявлена низка відмітних суттєвих ознак дозволила розмежувати ці поняття з моніторингом.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що моніторинг як науковий феномен – це метод-дія, що послуговується як емпіричними, так і теоретичними методами, зокрема спостереженням, вимірюванням, експериментом та ін. Як практичний феномен моніторинг можна вважати сучасною універсальною технологією, яка використовує різноманітні комбінації засобів, методів та алгоритмів діяльності в залежності від специфіки та потреб вивчення різних об'єктів дійсності.

Однак навіть у межах сфери освіти моніторинг не має однозначного тлумачення, його ототожнюють з іншими термінами, а саме: контролем, оцінюванням, діагностуванням, експертизою, управлінням. Результати порівняльного зіставлення поняття моніторингу з іншими термінами в освіті наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Компаративний аналіз понять в освітній сфері

Критерії аналізу	Моніторинг	Контроль	Оцінювання	Діагностування	Експертиза
1	2	3	4	5	6
Визначення	система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку	виявлення, вимірювання і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів	формалізований або експертний процес визначення рівня навчальних досягнень студентів, який завершується виставленням балів	встановлення і вивчення ознак, які характеризують стан та результати процесу навчання, що дозволяє на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес навчання з метою підвищення його якості	обстеження групою незалежних компетентних осіб (експертів) будь якої справи, питання з метою його правильного оцінювання та формулювання висновку
Мета	оптимізація освітнього процесу для підвищення якості освіти	відслідковування і корекція процесів життєдіяльності об'єкта	формування оцінних суджень про об'єкт (ситуацію) відповідно до дидактичної мети та змісту програмного матеріалу	своєчасне виявлення, оцінювання і аналіз реалізації навчального процесу з метою підвищення його продуктивності	забезпечення прийняття обґрунтованих і доцільних рішень
Завдання	збирання об'єктивної інформації про об'єкт, оцінювання і прогнозування стану об'єкту та його подальшого розвитку	визначення відхилень, аналіз причин розбіжностей, визначення змісту регулюючої діяльності	виявлення (перевірка) сформованості ЗУН (компетенцій) за допомогою засобів контролю; оцінювання їх за розробленими критеріями і облік (фіксація) результатів оцінювання	прояснення, розпізнавання або отримання інформації про стан та розвиток контрольованого об'єкта (учня), відповідність його ЗУН (компетенцій) стандартам або відхилення їх від норм.	розгляд, дослідження педагогічних явищ, проблем результатів педагогічної діяльності для отримання об'єктивної інформації. Її аналізу і узагальнення з метою прийняття компетентних управлінських рішень
Принципи	синхронність, систематичність, цілісність, оперативність, відповідність, науковість, прогностичність, несуперечливість, різноманіття	об'єктивність, систематичність, прозорість	об'єктивність, систематичність, прозорість	комплексність	незалежність, об'єктивність, неупередженість
Функції	інформаційна; діагностична; корекційна; кваліметрична; аналітична; моделююча; прогностична; управлінська	перевірочна, навчальна, виховна, розвивальна, методична	інформаційна, організаційна, контрольна, оцінна, діагностико-коригуюча, стимулююче-мотиваційна, навчальна, виховна	діагностична, навчальна, виховна, розвивальна, методична, стимулююча, прогностична, управлінська, коригувальна, аналітична, прогностична	оціночна, пояснювальна, захисна, розвивальна, легалізувальна

Методи	спостереження, анкетування, опитування (в т.ч. експертних оцінок), тестування, порівняльний аналіз, статистичні	відвідування занять, співбесіда, опитування, спостереження, перевірка документації	тестування, співбесіда, спостереження, опитування,	спостереження (бесіда, опитування, анкетування)	діагностичне спостереження, анкетування, співбесіда, тестування, хронометраж, вивчення і аналіз документації, експертних оцінок
Компоненти (процедури)	збирання, накопичування даних, аналіз, зберігання, поширення інформації, прогнозування	перевірка (виявлення і вимірювання), оцінювання	співставлення формування оцінних суджень, облік	контроль (перевірка, оцінювання), накопичування статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку подій	складання програми, збір інформації, аналіз, оцінювання, формулювання експертних висновки
Об'єкт(и)	освітня система або її основні елементи	результати навчальної діяльності (ЗУНи або компетенції)	фактичні результати навчальної діяльності (ЗУНи або компетенції) стосовно програмного матеріалу, який підлягає контролю	суб'єкти освіти, результативність освітньої діяльності тощо	вся освітня діяльність або її продукт
Тривалість у часі	постійно	епізодично періодично	епізодично періодично	періодично	епізодично, ситуативно
Статус	дослідження, статистичний інструмент, інформаційна структурна компонента управління	складова управлінського циклу, функція управління	процедура контролю	контроль і оцінювання результативності освіти з додатковими функціями аналізу і коригування	управлінська технологія оцінювання та контролю

Частина науковців ототожнюють поняття “моніторинг” із контролью-аналітичною діяльністю в освіті. “Контроль” виступає загальним родовим поняттям в дидактиці. Під контролем розуміють виявлення, вимірювання і оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Об'єктом контролю у навчанні, зазвичай, є знання, уміння, навички, а при компетентнісному підході – набуті особою компетенції. Контроль завжди орієнтований на загальну мету навчання, він проводиться у чітко встановлені терміни і носить періодичний характер.

На думку С.Кретовича, основною відмінністю контролю від моніторингу в освіті є те, що контроль оперує дискретними даними, отриманими у процесі його проведення, а моніторинг використовує динаміку отриманих даних [15].

Моніторинг й оцінювання також споріднені поняття, проте між ними існує суттєва відмінність. Моніторинг передбачає систематичне збирання фактів про контекст, входні ресурси, процеси й результати в системі освіти. Оцінювання передбачає застосування зібраних даних для того, щоб сформулювати оцінне судження про ситуацію. [16, с.12].

А.Тайджман і Т.Н.Послтвейт стверджують, що систематичне збирання фактів про рівень навчальних досягнень студентів під час проведення моніторингу навчального процесу є важливим елементом оцінювання. Така організація моніторингу освіти вказує на те, як можна впливати на системи керування та контролю шляхом оціночних суджень [17]. Отже, виходячи з таких міркувань, моніторинг може постійно забезпечувати процес контролю достатньою кількістю інформації, яку доцільно використовувати для коригування навчального процесу. Як що мова йде про корекцію, доречно згадати про інший педагогічний термін – “діагностування”.

Останнім часом “педагогічна діагностика” стає популярним поняттям в дидактиці, в яке вкладається більш широкий і глибокий зміст ніж у традиційну перевірку знань і умінь. В той же час діагностика базується на контролью-оцінювальній діяльності педагога [18]. За допомогою педагогічної діагностики не тільки визначаються результати навчання, але й аналізується та коригується навчальний процес.

Дослідники В. Андреев, С. Бабінець, Т. Стефановська вважають, що моніторинг виконує роль процесу діагностування [19]. Дійсно перелік функцій діагностування, розширений за рахунок аналітичної та прогностичної, максимально наближений до моніторингу, особливо якщо він, за класифікацією частоти процедур [14, с. 88] є періодичним. Однак діагностування, так само як і педагогічний контроль, націлені на оцінювання результативності освітньої діяльності, а не стану освітньої системи в цілому, що і відрізняє їх від моніторингу.

У науковій літературі моніторинг порівняно з експертизою розглядається в часовому вимірі як ширше поняття. Характерною рисою моніторингу є синхронність процесів спостереження і вимірювання, систематичне збирання фактів протягом певного проміжку часу. Термін “експертиза” походить від латинського *expertus*, що означає досвідчений, а з французької – доказ [20]. Педагогічна експертиза дає аналіз та оцінку функціональної ефективності структурних елементів навчального закладу у фіксованому часовому розрізі. Отже, освітній моніторинг та педагогічна експертиза – це взаємопов’язані управлінські технології оцінювання та контролю. Результати моніторингових досліджень можуть бути основою для експертних висновків, а дані експертизи можуть стати приводом для початку моніторингових досліджень.

Компаративний аналіз понять підтвердив думку [21], що сучасна термінологіка моніторингових досліджень є складною і динамічною системою, внутрішня структура якої містить логічні зв’язки між педагогічними, психологічними явищами та поняттями.

Співвідношення моніторингу з поняттям “управління” можна прослідкувати на основі аналізу функціональної моделі управління педагогічними системами Н.В.Кузьміної, в якій, поряд з іншими, автор виділяє гностичну функціональну компоненту. І якщо гностичну функцію професійно-педагогічної діяльності трактувати як таку, що «базується на здатності людини адекватно сприймати, розуміти, контролювати й оцінювати іншу людину (учня, колегу) і на реалістичності своєї оцінки (самооцінки)» [22, с.271], тоді моніторинг можна співвіднести з управлінням як його інформаційну структурну компоненту, що забезпечує наявність усіх необхідних даних для організації контролю і оцінювання на постійній основі. Зараз перспективою розвитку моніторингу в освіті є цілісність і неперервність триади управління–моніторинг–прогнозування.

Висновки. Можна стверджувати з певною долею припущення, що феномен моніторингу, в основі якого лежить наукове спостереження, виник ще у 17 – му столітті і використовувався як метод вивчення явищ природи. Широкого поширення моніторинг набув у різних сферах діяльності людини у ХХ столітті як відповідь на виклики переходу людства до нової постіндустріальної епохи розвитку.

Поява поняття “моніторинг” пов’язана із становленням і розвитком інформаційного суспільства, яке потребувало об’єктивних даних про стан різних об’єктів і структур. За минуле століття моніторинг зі способу дослідження реальності, що використовувався у різних природничих науках, перетворився на спосіб забезпечення управління різними видами діяльності шляхом представлення своєчасної і якісної інформації. Отже, моніторинг стає науково-практичним феноменом, який в залежності від нагальних потреб сфери діяльності людини виконує різні функції та завдання, при цьому в окремих галузях системи моніторингу розвиваються ізолювано, що й зумовлює різні контексти його змісту.

З часом це поняття поширилось і в педагогіці, де стало розглядатись з двох позицій: як система збору, обробки, збереження та розповсюдження інформації про навчальний процес на різних організаційних рівнях і як метод отримання інформації в процесі проведення наукового дослідження або організації контролю.

Проблеми моніторингу у сфері освіти вирішуються одночасно і на рівні їх теоретичного осмислення і на рівні практичної реалізації. Хоча очевидно, що теоретичний рівень осмислення моніторингу в освіті на сьогодні не- достатній. Як приклад такого стану речей, можна вважати невизначеність понятійного апарату моніторингових досліджень, зокрема, ототожнення моніторингу з іншими процесами та процедурами освітньої діяльності. Визначення ролі і місця моніторингу в освіті є актуальним питанням, що потребує подальших досліджень.

Література

1. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании. – СПб.: Образование-Культура, 1998. – 344 с.
2. Новиков А.М. Методология образования/ А.М. Новиков – 2-е изд. – М.: “Эгвес”, 2006. – 488 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
4. Никитин В.А. Организационные типы современной культуры: Автореф. дисс. д-ра культурологии. – Тольятти; М., 1998. – 49 с.
5. Срокаман Т.В., Сокольник С.В., Гінгуляк М.Г. Генетичний моніторинг. Частина II. Проблеми моніторингу уроджених вад розвитку // Здоровье ребенка, №4(7), 2007. [Електронний ресурс].– Доступ до ресурсу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/649> (дата звернення 23.01.2013 р.).

6. Бестужев-Лада И. В. Экспертный сценарно-прогностический мониторинг: принципы организации // Социологические исследования, 1993, № 8, С.100-104.
7. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. – Київ: Видавний Дім “Слово”, 2004. – 240 с.
8. Горб В.Г. Методология педагогического мониторинга в ВУЗе // Высшая школа, 2005, №3, С.25-30.
9. Логіка/ За ред. В. Д. Титова. - Харків: Право, 2005. – 208 с.
10. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посібник/ А.І. Грабченко, В.О.Федорович, Я.М.Гарашченко. – Х.: НТУ "ХП", 2009. – 142 с.
11. Жужгов И.В. Мониторинг правового пространства Российской Федерации. [Электронный ресурс] : Дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь: РГБ, 2006 – 220 с.
12. Бершадский, М. Е. Дидактические и психологические основания образовательной технологии [Текст] / М. Е. Бершадский, В. В. Гузеев– М.: Педагогический поиск, 2003. – 256 с.
13. Боровкова Т. И., Морев И. А. Мониторинг развития системы образования: в 2 ч. Ч. I. Теоретические аспекты: учеб. пособие/ Т.И. Боровкова, И.А. Морев – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 150 с.
14. Моніторинг якості освіти: досягнення та українські перспективи/ за заг. ред. О.І. Локшиної – К.: К.І.С, 2004. – 128 с.
15. Кретович С.С. Моніторинг розвитку вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації як проблема педагогічної теорії та практики [Електронний ресурс] / Доступ до ресурсу: www/http://tme.umo.edu.ua/docs/6/11kretp.pdf (дата звернення 23.01.2013 р.).
16. Байназарова О.О. , Ракчєєва В.В. Моніторинг та оцінювання якості освіти: Методичний посібник. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 58 с.
17. Моніторинг стандартів освіти / Пер. І. Пилипчук; За ред. А. Тайджмана , Т.Н. Послтвейта. - Львів : Літопис, 2003. - 328 с.
18. Белікова В.В. Комплексна структура контрольної діяльності майбутнього інженера-педагога
19. Анненкова І.П. Моніторинг якості освіти у ВНЗ. [Електронний ресурс]/ Анненкова І.П.– Доступ до ресурсу: <http://www.an-nkova-p-mon-toring-jakost-osv-ti-u-vnz.html>. (дата звернення 5.10.2012 р.)
20. Касьянова О.М. Термінологічна характеристика і педагогічна сутність експертизи в освіті [Електронний ресурс]/ Касьянова О.М. – Доступ до ресурсу:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_25_2/kasyan14.pdf. (дата звернення 23.01.2013 р.)
- 21.Голець М. Українська термінологія моніторингу в галузі освіти / М. Голець // Проблеми української термінології : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор Л. Полюга. - Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2010. - 202, [2] с. - (Вісник / Національний університет "Львівська політехніка" ; № 675). - С. 79-82. (дата звернення 23.01.2013 р.)
22. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Ростов н/Д: Феникс, 2000 – 320с.

УДК 37 (09)(477)

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ УТРИМАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ В УКРАЇНІ (20-І РР. – ПОЧ. 90-Х РР. ХХ СТ.)

Ж.В.Лук'яничук

Анотація. У статті розглядаються основні форми утримання та виховання дітей-сиріт на основі державної політики уряду УРСР у період 20-х – поч. 90-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: діти-сироти, патронат, опіка, піклування.

Аннотация. В статье рассматриваются основные формы содержания и воспитания детей-сирот на основе государственной политики правительства УССР в период 20-х гг. – нач. 90-х гг. ХХ ст.

Ключевые слова: дети-сироты, патронат, опека, забота.

Annotation. In the article the basic forms of maintenance and education of children-orphans are examined on the basis of public policy of government of Ukraine in 20-ies - early 90-ies of the XX century.

Key words: children-orphans, patronage, guardianship, anxiety.

Постановка проблеми. На кожному етапі розвитку суспільства найважливішою соціальною функцією є догляд за дітьми-сиротами. Політико-економічні процеси минулого століття в Україні широко висвітлюють основні парадигми утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. Аналіз досягнень і помилок утримання та виховання дітей-сиріт у 20-х – поч. 90-х рр. ХХ ст. допоможе уникнути помилок у розв'язанні цієї проблеми і сприятиме створенню наукової картини практики виховання.